

ПИСМА ЗА МАКЕДОНИЯ

Отговоръ на г. Я. САКЖЗОВЪ

Savoir c'est prévoir.

Да знаешъ работитъ, значи — да прѣвидишъ.

Огюстъ Конть.

Написа

Христо Матовъ.

София
Печатница на Георги М. Чоконевъ
1910.

Прѣдговоръ.

Миналата година по врѣме на реакцията въ Цариградъ, бидейки въ Скопіе, прочетохъ въвъ в. „Камбана“ статия отъ г. Я. Сакжовъ, въ която се подканяше България да се възползува отъ момента и да дѣйствува съсъ сички свои дипломати и войски, та да наложи на турците самоуправление на Македония. Израѣахъ се, разбира се, като видѣхъ така да се произнася шефътъ на широките социалисти, та веднага писахъ на единъ приятель да го поздрави за правилното сфащане на работите, а на други илько прѣпоръчахъ да обърнатъ внимание на тоя социалистически зовъ и да сторатъ сичко възможно, за да добие реаленъ изразъ.

Подпрѣ, като се наложиха младогурците въ Цариградъ, постѣдваха въ „Камбана“ други статии, въ които г. Я. Сакжовъ, безъ да се сърди за изгубения моментъ, прѣпоръчва на България по политика на очакване или дебене другъ благоприятенъ моментъ, ами политика на довѣрие и бъсклонностъ поне за пъвѣтно врѣме. И въ подкрепа на „... прѣпоръчваната политика ставатъ сѫ прошарени съ възгледи, които иерѣдко си противорѣчатъ и не се схождатъ съ дѣйствителността. Това ме накара изново да пиша на сѫщия приятель, да му каже въ смисълъ, че многу групи като дава вѣра на хурнечинтѣ, че въ Турция сѣ ще ставатъ изиенади и, ако така се увлича отъ отдѣтни моменти, ще има често да си мѣни политиката.

Слѣдъ туй г. Сакжовъ излѣзна съ нова статия („Камбана отъ 25 Май), озаглавона „Две думи за македонски дѣйци“, въ която между друго не безъ право ни напомня, че не смо излизало въ печата да пи чуять, що мислимъ, и въ която поддържа като по-правилно постѣдното си становище на довѣрие и благосклонностъ къмъ Турция. Намислихъ тогазъ писмено да му изкажа мѣнхио си пърху сички по-характерни мѣста изъ неговите статии: приготвихъ тие писма и му ги изпратихъ съ молба да осгани въ тайна името ми, за да не пострадамъ отъ турецките власти. Сега илько, имайки прѣдъ видъ егжестените политически събития и намирайки се вълътъ отъ Турско, счоготъ за нужно да дамъ на тие писма гласностъ чрезъ печата.

София, 16 Августъ 1910 г.

Българите въ
Западните
Далеки 1919

Х. Матовъ.

ПИСМО I.

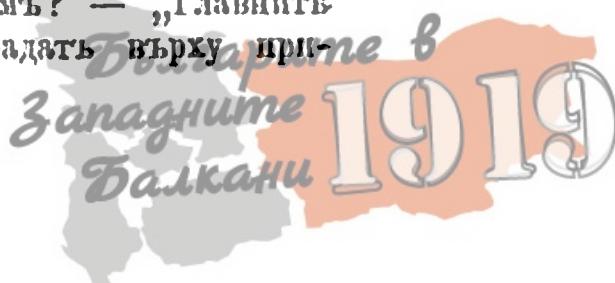
На 11 Априлъ (в. Камбаци бр. 526) г. Я. Сакжовъ прѣпоръчва: „*Сега е моментътъ съ излизане на една политика, която... да наложи па тѣхъ (младотурците) съгласието за самоуправлението па иѣкои европейско — турски области... Сега е моментътъ и па княжество България съсъ всички пегови управители, дипломати, войскиа.*“*)

На 13 Априлъ (в. Камбаци бр. 527) говори: „За да подкрепятъ своята вѣра въ спасителната сила на свободата и конституционнитѣ учрѣждения, младотурците можеха да обрекатъ на Македония самоуправление...“ Но горѣ се налага съгласие за самоуправление, а сега се иска самообричане.

На 30 Априлъ: »Повече отъ това турската революция не може да даде“. Като не може да даде младотурците нѣма и ти обѣщаатъ самоуправление (макаръ че „отъ обѣщаване кхица не со развалия“) или ишъсъ ще ти обѣщаатъ, за да те излѣжатъ; даже искрено да ти обѣщаатъ, въ края на краишата ще излѣзне, че сж тое излагало, защото и сами сж се лъгале, — не сж познавало дѣйствителностъта. Но младотурцизма — военна класа — »иска да прокара въ живота само това, което може да се закръни занапредъ“, (Камб. 10 Апр.) и за туй нѣма да ти обѣщае самоуправление и нѣма да ти го даде (доброволно, разбира се, освѣнъ ако му го наложишъ, както искането авторътъ прѣди 20-на дни — на 11 Априлъ).

На 3 Май вече не се иска ни да се обѣщае, ни да се наложи самоуправление; иска се само земя за селското население, селска милиция (=стражка, национ. гвардия), участие наѣ-голѣмо въ комуналния и околийския животъ и обсѫждане политически въпроси. Тие искания не сж малки—голѣми сж, но по сж „самоуправление на Македония“. Но да положимъ, че тѣ водатъ къмъ самоуправление, та нѣма противорѣчио или нѣма голѣмо противорѣчие. А каква тактика со прѣпоръчка за извоюването имъ? — „Главнитѣ линии на тази нова политика ще се градатъ върху при-

*) Курсиътъ почти насъкжда нашъ.

знаянето новото положение на ибъщата въ Турция, върху
сномагането за неговото закръпване" (същата статия отъ
3-и Май). Знача, ще почнемъ възъ основа на законите
да се молимъ и да се боримъ легално. Извърво се нала-
захме, а сега ще искаеме. Но ни е казано, за жаль, дали
изводнажъ да прѣдявимъ и 4-тѣ горни лекции, или пъкъ
едно по едно въ редъ години, и дали тоя редъ години не
прѣдполага десетки години и -- вѣкове.

За момента ще стане дума по-нататъкъ.

ПИСМО II.

Камбана, 30 Април: .До
къто трае този велики възобнови-
теленъ процесъ, ние сме длъжни да
имаме само едно отношение къмъ
него, съюз една политика, която се
ликтува не отъ любовъ или отъ
увръзъ къмъ него, а отъ най-живи-
ният интерес на българската на-
ция*.

Тукъ очевидно прѣдлаганата политика изхожда „отъ
най-живиения интерес на българската нация“. Отлично.
За часъ тоя възгледъ е старъ; мнозинството отъ христиа-
нитѣ въ Македония сѫ българи, а тѣ сѫ училищни и тѣ
сѫ борци. За едно българско правителство (вънъ отъ не-
отворния факторъ) не може да не бѫде така, разбира се α
priori съдено, безъ огледъ къмъ даденъ съставъ (който мо-
же да бѫде и пешкранъ и неспособенъ, но затова пъкъ и
за социалисти качествата искрено и способностъ може да
бѫдатъ оспорвани).

Но ако ибъма нужда да се прѣпоражча и да се доказва,
че трѣба да се излиза „отъ най-живиения интерес на бъл-
гарската нация“, това още не означава, че този интересъ се
съвпада или се гарантира, се осигурява най-добре отъ „ве-
ликия възобновителенъ процесъ“ на Турция. Вицаги ли ин-
тереса на съка националност почели отъ напрѣдъка на
един държава? Така ли е съ поляците въ Германия? И
само тамъ ли? На поляка като човѣкъ може да му става
се по-добре и по-добре въ Германия и одноврѣменно съ
това на поляка като полякъ (съсъ своя история, традиции,
култура) да му става сб по-зле и по зле.

Останалото се знае: щомъ дойдемъ у дома, ще видимъ, че този велики възобновителенъ процесъ на Турция не само не допринася нѣщо повече въ полза на българската нация отколкото стария разрушителенъ процесъ, ами паопаку дори: въ културно-национално отношение той, възобновителния процесъ, се стреми да докара и докарва по-голяма врѣда. Сиомиѣте си: въпроса за училищата, въпроса за муарифски учители, въпроса за черквите, въпроса за дигане Екзархията, въпроса за унищожаване привилегиите на патриаршиите (resp. Екзархията) и др.

А вътъ интересъ на българската нация ли сѫ одии обществени мѣрки и закони на »възобновителния процесъ“ като следнитѣ:

1). Да ти дадатъ за цѣла Македония и Одринско само четири пристъпни българи депутати; да ти дадатъ въ Битолския санджакъ само единъ депутатъ българинъ, когато прѣди 32 години въ 1876 год. (Хамидово врѣме) си ималъ оттамъ двама депутати българи (Дим. Робевъ отъ Битоли и Г. Чакаровъ отъ Струга);

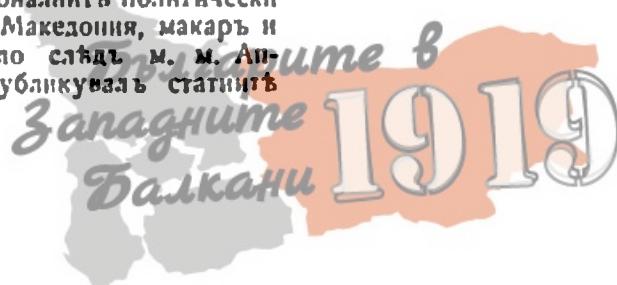
2). Да се дава прѣдница и насырдчение на гърци и сърби (покрай друго, младотурския комитетъ пзбра сърби депутати отъ Скопие и отъ Битоли и то единакво число съ българските депутати);

3). Да се върва и поддържа разцѣпление между българския елементъ и да се дава насырдчение и материална помощъ на слабата страна;

4). Да се довеждатъ въ Македония мухаджири отъ Босна, а да се не допускатъ българи — бѣжанци отъ Одринско; на оние да имъ се купува земя и къщи, а на тѣзи да имъ се отнема стоката, и маса свѣтъ мѣстни българи — цифлигари да се оставятъ да гладуватъ;

5). Да се издадо законъ за бой (закона за безძѣлиците) и тоя бой да е главно за българи и арменци (споредъ думитѣ дори на единъ арменски депутатъ въ самия парламентъ) *)

*) Не споменувамъ а), закона за недопущане националните политически организации към б). закона за четите, прилаганъ само въ Македония, макаръ и неприетъ, още отъ камарата, — защото излѣзоха на видѣло сѧде м. м. Априль и Май, т. е. сѧде като г. Я. Сакжзовъ бѣ вече публикувалъ статитѣ си

— Съдователно не смо пепрѣмѣнио „дължни да имаме... една политика“ (разбирај благосклонна) къмъ турския „възобновителенъ процесъ“ и дори допустима о тъкмо противна политика, ако изхождаме, както ни се прѣнорожчва, „не отъ любовь или умраза къмъ него, а отъ пай-жизнения интересъ на българската пачия“.

ПИСМО III.

Камбана, 30 Априль: „Тукъ имаме работа съ едно пряко и откровено стремление да се замѣсти стариятъ редъ на работитѣ съ новъ, тѣпнъ и носенъ отъ всички“.

Камбана, 3-и Мај: „Нека обаче не се мисли и не тълкува, че ние можемъ да искаемъ жертвуването на настоящето и бѫдещето на един по-напрѣднили области за запазването на едно изгубило резона си старъ, феодалистично, държавно цѣло... Нѣма защо да се мисли, че ще се рѣшиятъ да ладемъ една националностъ на жертва на един полуварварски плѣмена, населяващи едно ерханично държавно устройство“.

Камбана 7 Мај: „Турция върви, съ лѣжи и усилия наистина, но върви къмъ новъ надежденъ политически животъ.“

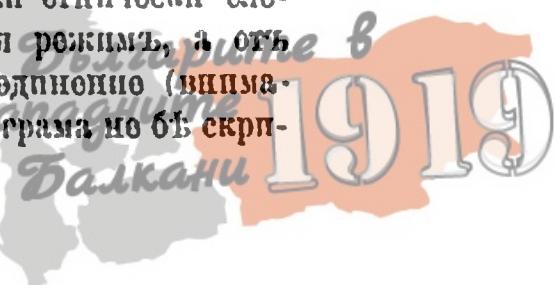
Върно е, да речемъ че „имаме работа съ пряко и откровено стремление да се замѣсти стариятъ редъ на работитѣ съ новъ“, но то очевидно е само колкото се отнася до младотурския комитетъ, а не и до Султанъ Хамида съ привърженците на абсолютизма и съ турската маса: както знаемъ тѣзи въ началото (11 Юлий) отстѫшиха по външни съображения, а по реакционния опитъ (31 Мартъ) со борѣха порѣшително (или по-право не се борѣха) — пакъ по сѫщите външни съображения. Съдователно, доколкото „новиятъ редъ на работитѣ“ е резултатъ на поведението, което държа абсолютизма и народа, дотоако трѣба да се счете, че „стремленietо“ за новия редъ, нито е пряко, нито е откровено. Самия опитъ за реакционенъ прѣвратъ ни увѣрява въ това по-добре отъ сичко.

По-нататъкъ. Кой не знае, че младотурцитъ се съживиха и рѣшиха да дѣйствуватъ благодарение на македон-

*Българите в
Западни
Далкани 1919*

ската революционна Организация и особено на Ревалската сръбка, т. е. благодарение на страхът, че ще изгубатъ ондо една провинция? А този фактъ до очевидност показва, че *младотурците съз се движиле не отъ любовъ къмъ свободата, а отъ любовъ къмъ държавата.* Щомъ в тъй, тъхното стръмление къмъ новъ редъ, до колкото произлиза отъ интереса на държавата, со схожда съсъ стръмлението на абсолютизма и следователно не е напълно „*прямо и откровено*“. Спомнете си и за статията на Ахмедъ Риза по Македонския въпросъ, писани прѣди три и двѣ години въ неговия парижки органъ. Отъ друга страна спомнете си за възгледа на консервативни историци за режима на големи държави, които искаха да запазятъ цѣостта си и да видятъ експансионна политика. Следователно, ако въпрѣсенепо да се прѣдположи, че единъ денъ и младотурците биха възприеле идеята да се върнатъ къмъ абсолютистичния режимъ, стига да се увѣрятъ, че пакъ тамъ въбрътъ за спасение на държавата, но може ли да со допусне, че нерѣдко ще имъ идва иъщо подобно въ главата и то именно тогава, когато ще се натъкватъ на големи трудности по многу вътрешни политическо-социални въпроси, които конституцията ще имъ натрапва на разрешение? И на ти кърлежъ: намѣсто конституция въ приетия юрисдикция на думата конституция à la турка: абсолютистиченъ режимъ съ конституционенъ етикетъ. Не ще остане ни именъ отъ стръмлението „*прямо и откровено*“.

Още по-нататъкъ. Да допуснемъ заедно съ г. Я. Сакжзовъ, че стръмлението за новъ редъ е „*прямо и откровено*“ и че „*Турция върви къмъ новъ ... политически животъ*“. Това стръмление може да е „*прямо и откровено*“, за да се постигне „*новъ редъ*“ въ държавата, но който пакъ да осигурява, да гарантира надмощното, господаруването на турския елометъ. Тогавъ Турция може дѣснително да върви къмъ новъ политически животъ“, но да не биде „*надежденъ*“. Даже споредъ г. Я. Сакжзовъ, защото не ще биде „*носенъ отъ всички*“. На тая тема има ли нужда да си служа съ факти? Програмата за отоманизиране сички отнически елементи въ държавата излѣзе не отъ стария режимъ, а отъ водителите на младотурска комитетъ „*Обединение (випълнай обединение) и НашРѣдъкъ*“. И тая програма не бѣ скри-

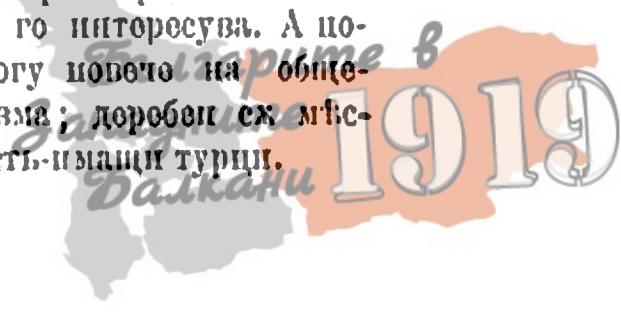
та-покрита и по излъзо съдържание пръвратъ отъ 31 Мартъ, ами бъ явца и излъзо паскоро съдържъ 11 Юлий, та не можеше да не бъде съ връме известие на съкиго, който иска основно да изучва добритъ и лошите страни на младогуреците освободителни тенденции *). Очевидно, че младотурците не водатъ смѣтка за възгледа на г. Я. Сакжонъ, че и бивало да се даде „една националност (като българската) въ жергва на един полуварварски племена. Отгорь на това, той имъ иска да не се жертвуватъ настоящето и бѫдащето на един по-национални областя за запазващето на едно изгубило резона си старо феодалистично държавно цѣло“. Нордо Шамъ, нордъ Багдатъ? Каждъ е той, кждъ сѫ тѣ? И на тая ли тема има нужда да си служимъ съ факти? Форидъ паша, вазирътъ на Хамида, съдържъ като редъ години праща оксюдиции въ Йеменъ да го усмири — и се безуспешно, най-сеги дошътъ до убъждение, че турците тръбвало да се помирятъ съ положението — да признаятъ на тая областъ иѣкакво самоуправление. Талантъ бей, сегащиятъ министъръ на вътрешните работи, единъ отъ най-видниятъ и най-влиятелниятъ младотурци, въ уписъ съ програмата на комитета и съ другаритъ си „комитаджии“, се явява противъ съкаква идея за самоуправление на Йеменъ и за усмиряванието му пострѣдствомъ нови войски, напово организирани оксюдиции. Какъ ви изглежда тоя фактъ? Държавиццп отъ стария режимъ за даване самоуправление, а нови държащи отъ чистъ прѣфинеци младотурски казабъръ — противъ. Види се, на пукъ на нашите искаания, на пукъ на нашигъ очеквания. Да си принуденъ благи думи да кажемъ за тие, които ринешъ съ лопата, и горчиви думи — за тие, които канишъ на гости.

Да се върнемъ сега тамъ, откъде тръгнахме. Да изоставимъ настрана областното самоуправление, да изоставимъ националност, да изоставимъ дори единъ новъ редъ, единъ политически животъ, „носещъ отъ синки“, само и само попо муслюманици и държавата да добиятъ, да заживеятъ „надеждентъ политически животъ“ чрезъ нареченоето „прямо и откровен“ стремление на своеобразните ком-

* Спомнете си и за клането въ Адана (въ него зеха участие и македонски войски) и за дебелоочните на младотурците по издиране и съдението на иновници.

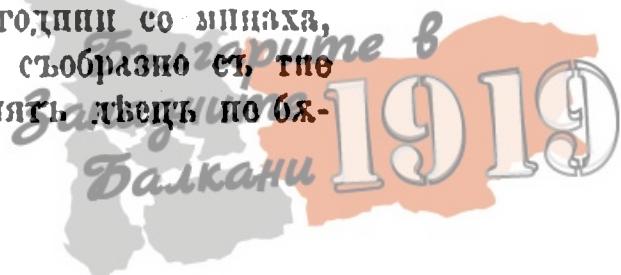

ституционалисти — младотурци. (Цѣльта е: да сторимъ сичко, отъ една страна, за да осигуримъ прямотата и откровеността на конституционалното стремление и отъ друга страна, — за да не подивѣватъ муслюмансктѣ маси при мисълта, че се дава гражданско равенство на немуслюмантѣ). И така пѣма да го бжде. Въ прѣвалъ свободолюбива Македония 90% отъ муслюмантѣ сѫ реакционери, въ Анадола пѣкъ 99%; да не говоримъ специално за Арабия, Кюрдистанъ, Албания. Една конституция има ишакъ да се крѣпи, само ако властът е съ чея. И при това, ако води сметка за ширата и ако конституцията е много ограничена. Теократичниятъ принципъ за държава ще трѣба да се запати; Султанътъ пакъ трѣба да е халифъ. Да приемемъ, че е възтържествувала и че се е стабилизирана вече една подобна тоократично — монархична конституция и то такъвъ, която се базира само върху граждански права на муслюмантѣ. Мислите ли, че вече е постигнатъ „надежденъ политически животъ“ за муслюмантѣ и за държавата? Не и пакъ не. Но, защото въ муслюманското и особено турското общество изядъвъ и развали; защото тая развали е дълбока: тя не е вчераща, но е огъ Хамидово врѣме, ами е унаследена огъ вѣково; защото тъкмо тая развали съсипа държавата новооч отколкото отдѣли лопии неограниченъ султани; защото прѣзъ посльднитѣ 200 год. нерѣдко е имало способни държавници и султаци, които сѫ гледале по-далечъ, та сѫ се грижиле да реформиратъ държавата, но пакъ тя си е вървала по своятъ опакъ ижъ главно благодарение на вкоренилата се обществена развали. А ито мислиге, че тогището най-вече иадъ немуслюмантѣ — (из и пакъ муслюмани): абсолютизъмътъ въ управлението или пѣкъ повсемѣстната неоправдя? Царпградскиятъ ли султанъ или бозбрайнитѣ повсемѣстни мали султани-доробени? Тоя вѣроѣсть го задавамъ за теоретици, а то за тукъ, за по сички кралица на отоманската държава, нѣма си мястото да се задава: екки що ти отговори, че мястната неоправдя му тежи, а че иѣкашътъ абсолютизъмъ, *що то и не разбира* и слѣдов. що не го интересува или почти що не го интересува. А повсемѣстната неоправдя въ резултатъ многое повече на общеѣствения моралъ, отколкото на абсолютизма; доробен ежъ мѣстни турци прѣди епчко, та посль властъ-имащи турци.

Другъ въпросъ е, какви политическо-социални причини (сили) съх подействувале повече, за да се получи вързултатъ такъв развал: дали абсолютизма на лопитъ султан или абсолютизма позицо, дали расовия фанатизъмъ или религозния фанатизъмъ и проглодъ, дали тоократичния принципъ или военния принципъ на държавата, дали източния мързелъ (агалька) или икономическият застой, и под. Но както и да е, юзомъ единъ развалата с иалицѣ, тя не може тукутъ лесно да се прѣмахне; и въ това най-малку трѣби да се убѣждава единъ запознатъ съсъ социологията и другъ адентъ на социализма, за когото психофизиологически промѣни въ обществата искатъ много врѣмо.

Като вътърица на теоретика и практическия общественъ дѣенъ — христанизът прѣдлагатъ дилемата: или да чека да не дѣйствува, докато една конституция приложена на дѣло (помните: приложена, а по само прокламирана) и едно икономическо подобреніе, цѣлостъобразно законодателство и възпитание да оправятъ психиката и развалата у мусюманското общество, а то ще бѫде съѣдъ поколѣніе и поколѣнія; или пакъ да не чека и да се принуденъ да вѣзне въ конфликтъ съ наричания „новъ родъ на работитъ“. Да приеме първото, ще рече да приеме още дълги години, незнайно чило години да бѫдатъ немусюманите рапи и то „рапа покорна“, както едно врѣмо. Ами ако турцитъ не и вѣрватъ? Ами ако рапата с отвикната вече да бѫде „рапа покорна“? Ако дори и малките неправди ѝ со виждатъ вече голѣми, особено, когато с прокламирано равенство? А знаемъ, че вече рапата въ Македония и Одринско с отвикната отъ покорство. Тогавъ македонскиятъ теоретикъ-общественикъ ще има пакъ да се чуди и мае съсъ зяпнати уста като дѣйствуващите лица въ разигрската на Гоголевия „Ревизоръ“, а практическиятъ македонски дѣенъ ще трѣба изново да стегне цървули, да проповѣдва... онакото на онова, що до вчера с проповѣдавалъ. И ще ли го чуягъ? Нашрѣдъ го слушаха, защото излизаше отъ условията, отъ конкретните условия, въ които бѣ поставена рапата, и години со минаха, докато наистина го разбраха и заживѣха съобразно съти проповѣди. А сега? Ако сега практическиятъ дѣенъ по бѫд

де чутъ и разбранъ, що ли му прѣпорожчаме да стане прѣдателъ, пиплонинъ и потеграджия?*)

А що да прави българина спрѣмо гърци и сърби, ако не прѣставатъ да го прѣдиавикватъ? И спрѣмо тѣхъ ли да се обѣрне на „рая покорна“, както ще скатъ турцигъ, които сѫ и ще бѫдатъ тѣхни помощници и нерѣдко инспиратори? И дѣ ще остане тогаъ „интерес на българската нация“?

Я араби, я ариаути ако пошируватъ, ако се боратъ съ крути срѣдства за мѣстни права, за самоуправление, пакъ ли Македония да чека и сѣ да чека благоволението на младотурцигъ? Пакъ ли отъ довчюрашнитѣ немприини ще искаю квиетизъмъ?

Най-сетигъ, не можемъ да не прѣдположимъ външни егоистични влияния на близки и далечни държави (било въ Цариградъ, било въ Арабия, Триполисъ, Албания, Епиръ, Македония и другадѣ).

И тѣй:

1) Нѣма у младотурцигъ стремление „примо и откроено“ за „новъ редъ носенъ отъ всички“, камо ли пъкъ да си допускатъ мысъль за самоуправление на панпрѣднали области като Македония;

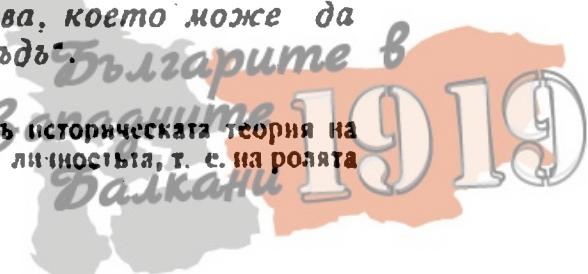
2) Да би имало такъво стремление и да би постигдало зададената си цѣль, що я постигна много късно. — Защото не лесно що се справи съ пепхиката, невѣжеството и развалата на турската маса;

3) Християните пъкъ, и изобщо итурскигъ елементи, особено въ пѣкони области, не ще чекатъ тѣй дълго време и дори очакватъ ранни резултати. — Всичко конфликтътъ, толковъ повече чо сѫ неизбѣжни външни влияния.

ПИСМО IV.

Камбана 30 Априлъ: „Друго важно нѣщо въ турската революция е това че тя не се носи отъ една революционна класа, а отъ една военна сила, която иска да прокара въ живота само това, което може да се закрии за напрѣдъ.“

*) Впрочемъ, голѣмъ грѣхъ правимъ противъ историческата теория на социализма као даваме такъво голѣмо значение на личността, т. е. на ролята които играятъ въ историята водителите.

Камб. същата статия: „Повтаряме, това съ право може да не арества на един националности, съ право може да не задоволява други области, но повече отъ това турската революция не може да даде, ако иска да запази цѣлостта на империята и ако иска да не допусне възвръщанието на реакцията“.

Ето единъ многу правъ възгледъ за турската революция. Подъ него обаче тръбаше да бъде подписанъ единъ младотурчий, или пъкъ единъ европеенъ приятел на турците и на господството имъ въ държавата, но въ никакъ случай не единъ българинъ, па билъ той социалистъ, който другадѣ въ същия вѣстникъ е писалъ:

- 1) че тръба да се изхожда отъ жизнения интерес на българската нация;
- 2) че имаме работя със стрѣмление за новъ родъ, търпимъ и носимъ отъ всички;
- 3) че не тръба да се даде напрѣднала националност въ жертва на един полуварварски плѣмъна, и един напрѣднали области да се дадатъ въ жертва за запазването на едно изгубило резона си старо феодалистично държавно цѣло;
- 4) че на Македония тръба да се даде самоуправление.

ПИСМО V.

Камбана 3. Май:

„По-рано... македонците... не можеха да иматъ по другъ изаелъ отъ автономията на Македония, или пъкъ присъединяването ѝ къмъ княжество България“

„Кое караше един ла бѫдатъ само привърженици на автономията, безъ да допускатъ присъединение къмъ България, а други да искаятъ направо завоюване на Македония, или поне врѣменното ѝ автономно съществуване, е излишно тукъ да разгледваме. Достатъчно е да се каже, че демократичните македонски труженици бѫха за отдѣлни политически животъ на своята страна, до като за насилиственото присъединение къмъ България дѣйствуваха хора съ неопрѣдѣлени и несамостоятелни политически убѣждения.“

Ето единъ въпросъ, по който омръздало ми да говоря, по на който има право, може би, г. Я. Саказовъ да ме об-

виява, че не съмъ излъзълъ въ печата.*") Ето единъ „принципъ“ като много приципи у насъ, който е изпъкналъ на видъло, *следъ като сж се скарале и защото сж се скарале* двъи страни по съвсъмъ други приципи. Който иска въ главни търги да вникне въ различията между Вътрешната Организация и върховистите, нока прочете:

а) основните принципи на Организацията, главно следните три: принципа на вътрешността, принципа на революционната борба и принципа на самостойността;**) б) отдъла „Масово и партизанско въстание“***).

Тукъ е нужно да пазъкна само, че е далечъ отъ истината възглода, какво двъти течения било со различавало по това (или главно по това), че едното било за автономия на Македония — за отдълия политически животъ на страната, а другото — за присъединявашето ѝ къмъ България.

1) Принципъ на Организацията бъ автономия — иначе иначе; тукъ не се разбира ипото независима Македония, ипото Македония присъединена къмъ България. Тоя принципъ бъ възприетъ и Върховния комитетъ; дори именно тоя комитетъ въ връмето на Станишевъ 1899 г. бъ определилъ във вѣстникъ „Реформи“ въ каква ширина е желателна автономията. Вътрѣ въ Македония никой не мъжеше противъ това.

2) Автономията на една областъ значи нъ по голѣма или въ по-малка степенъ отдѣляно на тая областъ отъ централната властъ, а не и отчѣпване съвсъмъ. Ако е отчѣпване съвсъмъ, то не е вечно автономия, а независимостъ. Автономията може да бѫде въ разни форми — по-широка или по-ограничеща — споредъ степента на привилегии (Хърватско, Ливанъ, Самосъ, Източна Румелия, Критъ), а независимостта е една. Гърция и Сърбия редъ десетки години ставаха се по-автономии и по-автономии, докато най-сетне единажъ добиха независимостъ.

*]) Само въ печата, защото отъ м. Декември 1902 г. та до прѣди 2 години на нѣколко пъти съмъ писалъ дълги специални писма на ржководни тѣла на Организацията. Тая тема — автономията като целъ — бѣхъ разрилъ въ една отъ сказките (серията сказки), държани прѣз 1906 г. пролѣтъта и есента прѣдъ ржководни сили на Организацията. Въ друга сказка, пакъ тогава, бѣхъ разрилъ и темата: „Различия между Вътрешната Организация и Върховистите“.

**) Виж. Македонска революционна система, книжка I: Основа на Вътрешната Организация. 1904 г. .

***) Вж. Млк. рев. система, книжка IV: Въстанически аѣстости. 1906 .

3) Отъ опитъ прѣзъ цѣлия XIX вѣкъ бѣ доказано, че въ Турция е невъзможенъ редъ и гражданско равенствѣ на турци съ християни никакъ, освѣтъ съ отдѣляне дадено областъ отъ централната властъ — отдѣляне до извѣстна степень. Именно затова трѣбваше да се иска и за Македония автономия.

4) Никогашъ Организацията не си е мислila, че ще се наложи сама надъ турските власти и войски; винаги си е мислila, че ще прѣдизвика мянина намѣса. Ако понѣкогашъ се е говорило противното, говорело се отъ гламави умове. Намѣсата ще дойде не защото ище искали автономия, а защото се накърнягаатъ интересите на близки и далечни държави. Слѣдов. намѣсата ще рѣши въпроса както ѝ уйдиса; ище прѣдполагаме само възъ основа на многу аргументи, че тя ще го уреди, както е желателно намѣ, като даде автономия. Постепенно или наведнажъ — другъ въпросъ. Щомъ намѣсата на държавите не идва прѣко зарадъ нашата цѣль, а защото се накърнягаатъ тѣхни интереси, тогавъ държавите прѣди всичко водятъ сметка за силата, която накърнява интереси, т. е. за разрушителната дѣйност на Организацията и свързаните съ това постѣдици. Като е тъй, и вътрешници да дѣйствуватъ съ цѣль „независима Македония“, и външни да дѣйствуватъ съ цѣль „присъединена Македония къмъ България“ резултатъ може да е съвсѣмъ другъ — автономия (автономни права), т. е. привилегирована областъ никакъ подъ Турция. Сички до единъ македонски революционери да викатъ „независима Македония“, а да не накърняватъ интереси (както не могатъ да се наложатъ сами), ищусто че е; сички до единъ да викатъ „присъединение“, а да не накърняватъ интереси, никакъ ищусто че е. Както и да викатъ въ единъ гласъ, ако слабо накърняватъ интереси, никакъ може да не излѣзе ищци. А както и да викатъ, накърняватъ ли чувствително интересите да държавите, намѣсата е неминуема. Слѣдователно, почти*) безразлично е, дали „независими“ накърняватъ интереси, или „съединисти“, или най-правятъ — „автономисти“; гледа се, кои най-вече ще накърнатъ интересите на държавите. Бихъ казать (и казалъ бѣхъ), арапи,

*) Неправо е да се каже „съвсѣмъ безразлично“, но тукъ не е нужда да влизаме въ тис подробноти.

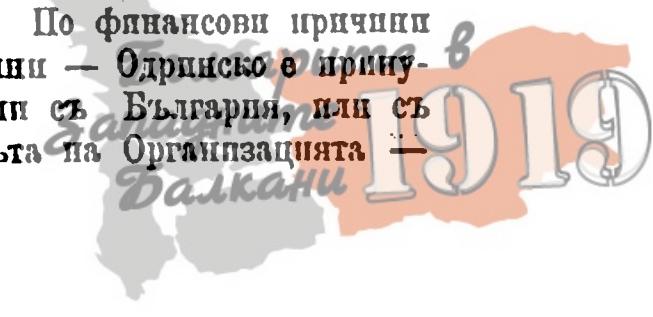
хотентоти ако се биятъ въ Македония и ако повече накърнатъ чуждите интереси, пакъ ще се рѣши Македонския въпросъ.

б. Безсмислено е да си поставятъ македонските революционери целъ по-далечна отъ автономията (било присъединение, било независимост). И ото защо:

а) Цай-новинца форма на искане въ автономията. Глупостъ е да со мисли, както и всички мислеха, че като со иска за независима Македония, Гърция и Сърбия нямало да бждатъ противъ. Тъкъж противъ, защото Македония е населена повече съ българи. Да бъше населена повече съ гърци resp. сърби, тогавъ Гърция resp. Сърбия, щеха да искатъ автономията на Македония (сравни Критъ resp. Босна и Херцеговина). Тогава цъкътъ България въроятно не щеше да бхдо за автономия, а за дължъкъ.

б) Щомъ се добие автономията, революционната организация пада; не може да се говори вече за революционностъ, за членоподемъ принципъ въ всяка. Тогава автономията — икономия Македония ще рѣшава съдбините си. Водителите на Вътрешната Организация, на били тъкъ 200 — 300 души, не могатъ да се налагатъ на свободните граждани — да има казватъ: „и то Всъзводихме, ама за независимостъ, или за присъединение, ако ио . . .“ Това много добре го знаятъ гръцките и сръбските дипломати, та се съмнятъ на акъла на оние водители на Организацията, които би имъ дале честна дума, че ще я задържатъ Македония съ автономия, или че и то я направатъ независима, че по никакъ начинъ не ще я оставатъ да се съедини съ България. Тие дипломати си викатъ: „Почва, истинска почва да си създадемъ, докатъ съ мнозина водата, а не голи думи само. Въ Леринъ, Воденъ, въ Гевгелия и др. пока се чувствува и иска говоратъ гръцки; въ Куманово, Тетово, Порече и др. пока се чувствува и иска говоратъ сръбски.“

б) Цълта на Вътрешната Организация не може да бхдо по-далечна отъ автономия, защото тя бъ Македоно-Одринска. Македония още може да живее като независима държава, а Одринско — не може. По финансови причини — да не говоримъ за други причини — Одринско е принудено да върви съ Цариградъ, или съ България, или съ Русия. Ако бъ се постигнала целта на Организацията —

автономията — Македония и Одринско щеха да образуватъ днѣ отдельни автономни провинции.

7) За да викашъ иѣкои, че цѣль на Вѣтр. Организация била независима Македония, една отъ главните причини е тая, че тѣ съмѣсиха понятията „независима организация“ съ „независима Македония“. И асаж иѣрвите споръ/борби между вѣтрѣши и вѣнчии имаха за основа вѣнч. вѣспомѣстьта на Организацията пъткленото отъ вѣрхови-стите изѣстание прѣзъ 1902 г.; съ други думи: да изѣка или да има вѣнчии влиянія. Тогава никакъвъ споръ не се водѣше около цѣльта.*)

8) Въ Камбала отъ 3 Май г. Я. Сакжзовъ прѣпоръжва на македонските дѣйци „да изѣннатъ всесъло своята прѣ-дишнѣ политически идеалъ“. Както видѣхме и той иска областно самоуправление за Македония. Да искашъ единажъ автономия и сенчѣ да искашъ областно самоуправление, зна-чи ли да изѣннишъ „всесъло своята прѣдишнѣ полити-чески идеалъ“? Шо въ автономия, що въ областно самоуправ-лениѣ? Автономията не е независимость. Казахме, че авто-номните области могатъ да бѫдатъ съ пошироки и съ по-ограниченіи права, че една область може да става съ по-автономна и по-автономна. Македония дори въвъ финансово отношение бѣше станала до изѣстна степень автономна; казацо съ други думи, областта Македония бѣ добила из-вѣстни права на финансово самоуправление.

И знаете, кой измѣдри това „областно самоуправление“, като политическо искаане? Такъ ище — въ едно засѣданіе на Солунъ прѣзъ посѣднитѣ дни на м. Юли 1908 г., слѣдъ хуриета, и послѣ въ общо градско събрание го наложихме като политическо искаане въ устава на клубоветъ. Гледахме да изѣгнемъ думата автономия, която бѣ и плашило за тур-цигѣ, та възирпехме областно самоуправление (английски self-government). Сегиѣ вече и Сандански съ Чернопѣевъ, па и сички наречени по-послѣ „федералисти“, трѣбващо да

*) Опитътъ показва, че макаръ цѣльта да не е била прѣчка, Вѣтрѣш-ната Организация е била права, като се е стрѣмела да запази своята незави-симостъ и да се избѣжи отъ вѣнчни влиянія. Именно тие вѣнчни вли-янія се оказаха фатални. Тѣ сѫ главно двѣ и двѣтѣ — отъ България: едното — отъ горѣ, отъ държавенъ глава и правителство, другото — отъ долу, отъ крайната лѣнница, отъ група македонисти, социалисти, повечето гъскини. Историята ще има да ръши въпроса, кое отъ двѣтѣ тия фатални вѣнчни влиянія се оказа по-фатално.

тръгнатъ подиръ насъ и да възприематъ въ „програмитъ“ си областното самоуправление.

На пай-послѣ, и ако се припоме нѣкакъ различие въ съдържанието на понятията „автономия“ и „областно самоуправление“, това различие въ никой случай не е отъ характеръ да даде право на г. Я. Сакжовъ да мисли, че, като съпръгчалъ на македонските дѣйци областно самоуправление, прѣпоръгчалъ *въсесъло* измѣнъ политически идеали. По-друго нѣщо о, ако се отказва отъ самоуправлението и заговори само за опие четири искания въ статията си отъ сѫщия брой на Камбана (вж. по-горѣ стр. 2.).

ПИСМО VI.

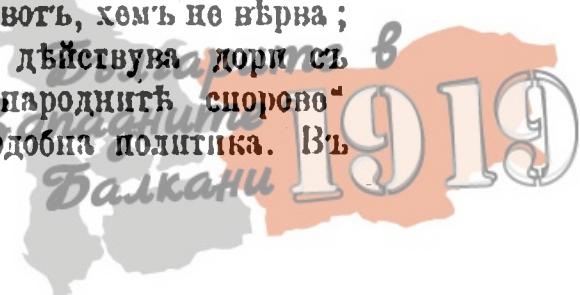
Камбана, 11 Апр. „Сега е моментътъ съ излизане на една политика, която... да наложи на тѣхъ (малютурците) съгласнето за самоуправление на нѣкои европейско-турски области... Сега е моментътъ и на княжество България съ всички негови управители, дипломати, войски“.

Камбана, 3 Май: „Главниятъ линии на тази нова политика ще се градятъ върху признаването новото положение на нѣщата въ Турция, върху спомагането за неговото закрѣпване... Ако пъкъ утрѣ надеждите на турското реформиране окончателно угаснатъ ние ще имаме върне да обмислимъ и да измѣнимъ слѣдваната отъ насъ политика.“

Камб. 7 Май: „Турция върви, съ мажки и усилия наистина, но върви къмъ новъ надежденъ политически животъ.“

Камб. пакъ 7 Май: „Политиката на едно българско правителство къмъ Македония може да се двини днесъ, *съ всичката свобода на едно навръзано отдръпване*, само въ една посока: къмъ закрѣпване, разширение и въсилване на конституцията.“

Тукъ г. Я. Сакжовъ хѣмъ вѣрва, че Турция върви къмъ ионъ, надежденъ политически животъ, хѣмъ не вѣрва; хѣмъ кани българското правителство да дѣйствува дори съ войски, „главниятъ аргументъ въ международните спорове“ (Камб. 13 Апр.), хѣмъ вика противъ подобна политика. Въ

результатът от това върване-невърване се спира^{*)} на условна политика: ако надеждите за реформиране угаснатъ,^{**)} ще измъният политиката. Като заоставимъ оня *късностопожън на върване и невърване, на вързани и развързани ръцъ*, и се спремъ на условната му политика, да видимъ на кой пътъ тая политика ще ни изведе.

Какъвът обемъ и какво съдържание даваме на понятието „турско реформиране“? Турция може действително да се реформира, но да се реформира така както младотурците разбиратъ: конституционно управление, което да тури редъ въ държавата, да я заздрави като осигури господството пакъ на турския елементъ и на турския езикъ. Ако си представимъ, че това е постигнато или е до очевидността на пътъ да се постигне, що правимъ ние? Ще се помиримъ ли съ такъво реформиране, или нѣма да се помиримъ? И ако ние решимъ да искаемъ други реформи (напр. четиритъръчни искания на г. Я. Сак. въ „Камбана“ отъ 3 Май + други негови искания за областно самоуправление на Македония — въ Камбана отъ 11 Апр. и 13 Апр.), а турците — младотурците не се съгласатъ? Що правимъ? Ще склонимъ ли, или ще чакамъ да се вразумятъ, или що заговоримъ съ развързани ръцъ? Или пъкъ ще искамъ пазарлъци за изапинци отстъпки по реформирането и слѣдъ едно колебание отъ върване-невърване, отъ вързани и развързани ръцъ, ще приемемъ пакъ условна политика? И тая условна политика ще биде ли последица или пъкъ ще се повтаря до безкрайност, — въ зависимост отъ един малки отстъпки, които младотурците биха благоволило да ни подхвърлятъ сегизъ-тогизъ? Да се не

^{*)} А яли и тамъ спира окончателно?

^{**)} Що ли с пъкъ изразътъ: „ако надеждите на турското реформиране окончателно угаснатъ.“? *Окончателно* ако угаснатъ! Сулатанът отъ последния XIX в. почваха обикновено съ надежди за реформиране и за дава на права на християните; и действително издадаха височайши манифести (хатихумаюни). Хамидъ II, най-лошият отъ тия сулгани, почна дори съ конституция (1876 г.) и слѣдва нерѣдко съ манифести за исламъ (подобрѣніе, реформиране) и за права на християните (муавини, сѫдебни инспектори и др.). Митхатъ нашъ и новите младотурци като емигранти въ странство поддържаха надежда за реформиране и равенство. Липсали ли сѫ нѣкогашъ отдѣлни пристрастни на турската империя, които да сѫ желале и да сѫ се надѣвали, че ти ще се реформира и първите? По тоя начинъ на мислене ще излѣзне, че наложи за реформирането и възраждането на Турция, никогашъ не сѫ угасва-ле окончателно, та тепърва ли слѣдъ 11 Юлий да очакваме окончателно да угаснатъ, па послѣ да искамъ и да правимъ? Очевидно е, че тукъ се дължи просторъ на субективно сфащане и, на спорове, — да се свѣ брашно и да не се мѣси заѣбъ.

изпуска изпрѣдъ видъ, чо турцитѣ, колкото повече биха со засилде вхтрѣтио и особено въвъ военно отношение, толко ѝ по-малко ще мислятъ за отстѣжки. Съ други думи, турцитѣ кога сѫ по-слаби ако се показватъ неотстѣжчиви, та кога сѫ по-силни ли ще очакваме да бѫдатъ отстѣжчиви?

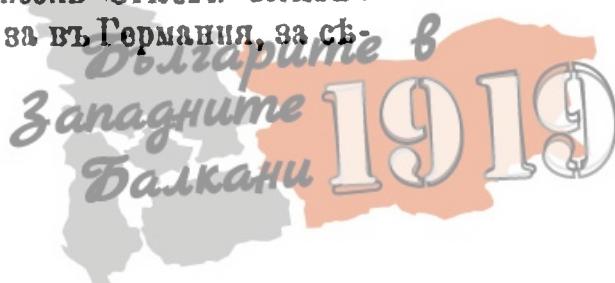
Нека сега прослѣдимъ хронологически тоя кръстопатъ на вѣрване-невѣрвано, на вързани и развързани рѣцѣ.

11 Юлий 1908 г. създаде надежда за реформиране на Турция, — прѣпоръчна се на България коректно дѣржане. Слѣдъ 9 мѣсеца на 31 Мартъ настѫпилъ реакция и това стигаше за г. Я. Сакъзовъ да прѣпоръчча, чо въ тъкмо настѫпилъ моментъ България да дѣйствува даже съ войска. Когато слѣдъ мѣсецъ съ видъ, чо реакцията е побѣдена и младотурцитѣ тѣржествуваатъ, напомъни прѣпоръчка на България да дѣржи коректно поведение. Но вѣрата въ конституцията не е иѣла и не сички вѣриятъ въ нея. „Нищо: „ако утре надеждата на турското реформиране окончателно угаснатъ, ние ще имаме врѣме да обмислимъ и да измѣнимъ слѣдващата отъ насъ политика“.

Въ разстояние на нецѣли 9 мѣсеца (колкото ето дѣле у мѣйка) въ Турция станаха, речи, три изнояди и за сѣка изненада со прѣпоръчващъ на България съответно различна политика — на вързани и развързани рѣцѣ. Слѣдъ 11 Юлий се иска официална България да възприеме възвесторгътъ на социалистически и демократични елементи въ страната и да се поздрави повинтъ режимъ въ Турция. Слѣдъ 31 Мартъ иска се тъкмо обратното: никакво разрешаване ами рѣшително дѣржане съ войски и то веднага да се поспусне моментътъ: „сега или кой знае кога другъ пакъ!“ *)

Слѣдъ единъ мѣсецъ, когато младотурцитѣ се изложиха въ Цариградъ, прѣпоръчна се на България признаване новото положение на яѣщата вт. Турция и — мируване. Сега ище друго отъ мируване не трѣба да се мисли. Турция сама пѣамо Турция трѣба да ни подсказва, кога що да правимъ. Забранено е съкакво прѣдвиждане, па макаръ то да е обосновано върху необорими факти. Нека си иѣе иѣсень Огюстъ Контъ. „*Savoir c'est prévoir.*“ За въ Франция, за въ Германия, за сѣ-

*) Камоана, статията отъ 11 Априлъ.

гдъ другадѣ (дори и за един социални реформи въ свободна България) можемъ да приложимъ неговия урокъ, за въ Турция — не. И само замъ, на българите отъ България и Македония, е забранено да прѣдвиждаме; на други не е забранено, защото азъ и не можемъ да имъ забранявамъ, — зависи отъ тѣхъ. И следователно, иие само да не взимаме врѣме съ-отвѣтии мѣрки, та други искатъ златъ, що ще имъ правимъ. Тѣ съ врѣмо ще бѫдатъ готови за дванасетогоди чашъ, а иие тогава що се готвимъ и, докато се приготвимъ, тукъ гледашъ — залудо сичко; събитията изминале, пизпрѣвали са и; и пакъ сме принудени се да кликнемъ (да вървимъ) подиръ тѣхъ. „Що имаме врѣме да обмислимъ и да измѣнимъ създадената отъ насъ политика“ Сѣ „ще имаме врѣме“ и сѣ смо иѣмале, и за туй сѣ смо губиле моменти. Въ 1897 г. (по гръцко турска война) — неготови, ама „ще имаме врѣмо да обмислимъ и да измѣнимъ политисата“. Въ 1903 г. пакъ неготови, — „ще имаме врѣме!“ Прѣзъ 1905 до 1908 г., когато Турция съвсѣмъ бѣ дискредитирана и омаломощена, когато Англия подтикваше къмъ война и сама излизаше съ доста широки реформени проекти за Македония, пакъ „ще имаме врѣме!“ Дойде 11 Юлий, отиде си Ревалъ: на ти тобъ „ще имаме врѣме!“ Подсмѣрчай сега на господарския обѣдъ и задоволи се съ трохитѣ отъ трапезата.

Ако има свободна България прѣстъпления — а многу ги има — по отношение къмъ братска чоробека Македония, най-голѣмо прѣстъжение е политиката на скръстени рѣци, когато моментите сѫ биле удобни, т. е. политиката „ще имаме врѣмо.“ Но пристигнѣ морални принации одиянъ брагъ ще се орезили, ако по рискува живота си, когато види неговите да сѫ изложени на изтребление, пожаръ и обезчестяване (1903 и 1905—1908 г. г.), а не пѣкъ да води тѣнка сметка да не изгуби иѣщо отъ богатството си, за да му помогне, и то когато му со удадо колку-годѣ удобенъ случай. И по си ли оравили България? Нитайто англичани и франци. А за този позоръ на България, за онова най-голѣмо и най-прѣстъжливо спрѣмо Македония, виновни сѫ и официална България, и българскиятъ политически партии. По кардиналния въпросъ — да има ли война или да нѣма, никакъ троицтво единение е съществувало между дѣржавния глава и социалистите. И по си обяснило: дѣржавниятъ глава

жавния глава — чужденецъ, социалистъ — чужденци по идеп; излизаме отъ македонската път политика. Държавния глава безспорно е желалъ да се дадатъ свободи на Македония, ама безъ рисъкъ на една война, която можеше да бъде и злочестъ, та да си изплати и той лично. Социалистъ безспорно желалъ съ да се извоюватъ свободи за Македония, ама безъ рисъкъ — отъ тъхно становище — на една война и на едно увеличение на разходи за армия. Въ резултатъ — оня изоръ и нова 'прѣстжилепие за изгубени моменти. Защото колку пари чини, че, благодарение на посрѣдничеството на български социалисти, „международните социалистически конгреси съ се изказали въ миниалото за автономията на Македония и парламентарните социалистически фракции съ взели отношения по нея“ (думи на г. Я. Сакъзовъ, Камбана 25 Май); когато същиятъ тия български социалисти тъкмо въ наложителни моменти се явяватъ по принципъ противъ война и противъ военното възстановление на България.*.) Днесъ вече — види се, опита ги принаучатъ — широкиятъ социалисти, въ лицето на своя шефъ заговорватъ и за война и за военна мощ на държавата като „главенъ аргументъ въ международните спорове,“ по съдей като изминаха още благоприятни моменти.

Па и днесъ***) широкиятъ социалисти допускатъ война, ама като да не бъде: при пръвъ случай бързатъ да заявятъ „мявръме!“ Тъ не отиватъ далечъ въ своята опортунистична политика: боятъ се може-би, да не бъдатъ обвинени отъ тъсните въ милитаризъмъ. Като зинатъ отговорностъ, но я зинатъ до нейния логически край. Тъ нѣматъ смѣлостта на френските социалисти,****) които, благодарение на своя опортунизъмъ, отъ министерски кресла прокарватъ социални реформи въ Франция, и въ същотъ време до зажби я обръжватъ. Така тъ заоставиха своята постарти братя — германци, родоначалици на социализма, да тъничатъ още на едно и също място.

Тукъ е нужно да посоча една разлика въ схващане на положението въ Турция между български млади социалисти-

*.) Най-сегашъ излъзе единъ социалистъ — Гр. Василевъ — за вина за война, ала нарекоха го еретикъ.

**) Помните, че е писано въ м. Октомври м. г.

****) Френските социалисти да бъха били у настъ — отдавна щъха да говорятъ за война.

чески и демократични политики и европейски политикани. Този се прогласи хуриета младите демократични елементи на България, както казахме, бъха, изобщо земепо, във възторгъ и почти противъ съка резерва. Европейски иъкъ политики, стари върколаци, каквито и да се показваха навидомъ кое за да използватъ младотурците, кое за да не ги фуриятъ във раждатъ на прогресиците), отнесоха се съ резерва къмъ прогласения хуриетъ, а следъ мъсецъ връмо започнаха, интимно разбра се, да предричатъ опасност отъ избранъ, реакция. Между друго това известие за министро на дипломатия във Цариградъ пръв дошело въ Солунъ проф. Милковъ — пръвъ Августъ 1909 г., т. е. единъ мъсецъ следъ 11 Юлий. И действително, реакция настъпи. Когато, три-четири седмици следъ това, младотурците изново възтържествуваха във Цариградъ, младите социалистически и демократични политики на България като г. Я. Саказовъ, какъ съ във възторгъ отъ новия хуриетъ. А старите върколаци във Цариградъ какъ не отхвърляха своя сконтицизъмъ, каквито и да се показваха навидомъ. Изхождайки отъ условията, отъ почвата, тъ дори почнаха да предвиждатъ, че младотурците що станатъ старотурици съ конституционенъ етапъ.

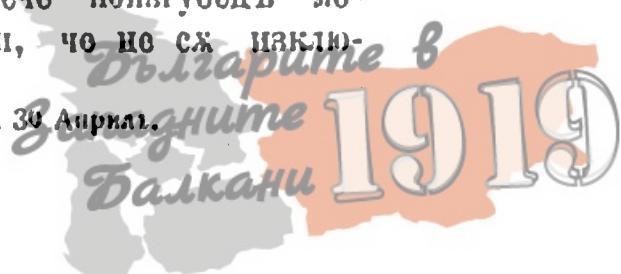
Младъ видейки и азъ, ако не вървамъ на себе си, че повинувамъ условията, да не вървамъ ли на съквиднованите факти отъ хуриета насамъ, факти, които съ прѣдъ мене, на съквиднованите рапи, въ които мога да турна пръста си като новѣрия Тома.*.) Да не вървамъ ли на стари паталци, та да тръгна по онпо *които сега праватъ опити*, които се оставятъ да бѫдатъ завлечени отъ вѣтъра на всѣки отдаленъ моментъ? Трѣбва да се води реална политика, „политика, която се диктува отъ най-жизненния интересъ на българската нация,“ а „по отъ любовъ или умраза“ къмъ турския „изобновителенъ процесъ“ (Камбъ 30 Апр.).

И тъй:

Позицията на 11 Апр.: Сега с моментъ да се дѣйствува дори съ войски, — бѣ тѣко на мѣстото.

Слѣдъ 3 седмици (3 Май) бѣ вече понагубенъ моментъ, но трѣбаше да се предположи, че не съ наклю-

* Срап. аучитъ на г. Я. Саказовъ, Камбъ 30 Април.

чени други моменти (на макаръ и по-малку удобни), въ които би било наложително България да со намеси със силни държавни сили и сръдства, и затуй тръбаше да со пръвнорача не една политика „що имаме време да обмислимъ“, ами политика на своеизръменна всестранна подготвеност за всички моменти и дори политика на дебнене моментъ.

— Да се не прѣположатъ други удобни моменти, значи — да се не познава турската маса изобщо и особено въ Анадола, да се не познава положението въ Арабия, Кюрдистанъ, Албания и Македония и кждъ ие. И непрѣменно ли една намеса е резонна само при реакция? Възстановята и възстановята въ Йеменъ, Кюрдистанъ, Албания, Македония и една всеобща несигурност на имотъ и животъ, — въ това число и на българите — при пареченъ конституционенъ рокимъ, не създаватъ ли поводи и моменти за намеса? Конституция безъ конституционно съдържание не е конституция. — Ако на 1-1 Априлъ, когато тъкмо бъ моментъ за намеса, съгласието за самоуправление на Македония, споредъ г. Я. Сакхазовъ, тръбаше да се наложи на младотурци (викъ Камбана 11 Апр.), а иѣмаше да биде доброволно, тогазъ и въ други подобни моменти това съгласие ще тръбва да се наложи на тяхъ, и като е тъй, близу до умътъ е по необходимост да допуснемъ и политика на дебнене моментъ. Знайо се, че Турция сирѣмо България не е иѣкоя „незначителна вещь“, та да не е нужна своеизръменна всестранна подготвеност и дебнене моментъ.

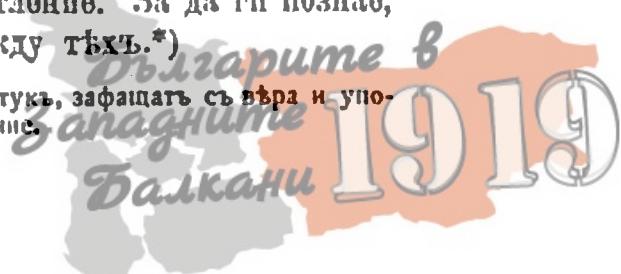
ПИСМО VII.

Нѣкои общи мисли

1. Турската държава е била и е прѣдимно военна държава. Турците разсчитаватъ по военному: спечелятъ ли сражение, гледатъ колкото е възможно повече да се използватъ отъ него. Тѣ отстапватъ само прѣдъ сила.

Турците сѫ азиатци — вѣроломци. Наслѣдници сѫ на византийската империя и заедно съ това на византийската лукавицина. Който се види и се разговори съ тяхъ, изпърно ще извѣтѣчи ипогу добро впечатление. За да ги познае, трѣбва да биде по-дълго време между тяхъ.*)

*.) Новаци оғъ България, като дойдатъ тукъ, зафащатъ съ вѣра и упование и свѣршватъ съ беззѣре и разочарование.

2. Младотурците, както и старотурците, не мислятъ да дадатъ равенство на немуслюманите, па даже и па мюсюлманските нетурски елементи. Затуй три четвърти отъ енергията имъ що се хаби не за пропагандиране и затвърдяване конституционни идеи и просвета между турската маса и за турине редъ и сигурност въ държавата, а за какъ да со наложатъ надъ нетурските елементи.

3. За да склонатъ на равенство съ християните и съ нетурските елементи изобщо, ще тръбва да стане втора революция въ главата на младотурците. А то ако бъде

а) ще бъде нѣкогашъ и

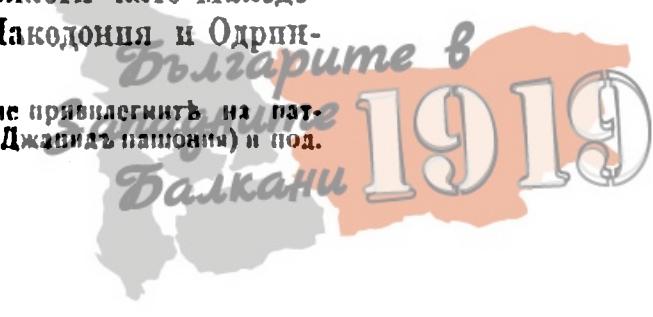
б) не като убъдение а като наложено на тѣхъ чрезъ усилия борба, кое отъ вънъ или отъ външонъ страхъ.

4. Нетърпѣнието или недоволството на нетурските елементи върви съ по-силенъ темпъ и слѣдовъ по-скоро добива съотиѣтна революционна форма на борба, отколкото допусканата втора революция въ главата на младотурците — за гражданско и национално равенство въ държавата. Причини многу. Събитията значи ще изпрѣварватъ свѣстяването, толкова повече че на това ще симагатъ външни егопстични влияния, влияния надъ нетурските и надъ турските умове.

5. Младотурците а) турци бидайки и б) млади бидайки направиха крупа грѣшка като си показваха скоро-скоро я наподнахъ намѣренията за господаруване на турската нации и за отоманизиране нетурските елементи, *) — прѣди да сѫ изтворило колку-годѣ редъ и сигурност въ държавата и прѣди да сѫ станале силни въвъ военно отношение. По тоя начинъ тѣ жегаха вътрѣ нетурските елементи и имъ тогориха очитѣ, замѣгленъ отъ прокламирания хурнотъ, и, отъ друга страна тѣкъ, значително затвориха вънъ устата на многу социалистически и демократически елементи, които ги готови да подкрепятъ съки свободолюбивъ жестъ като турскиятъ отъ 11 Юлий.

6. Щомъ когато и да се ще тръбва да се наложи на младотурците равенство между граждани и нации въ държавата и самоуправление на напрѣднали области като Македония (насъ ни интересува прѣди сичко Македония и Одрин-

*) Тукъ влизатъ: училищни въпросъ, отнемане правилегията на прав-правешки, муджирски въпросъ, похода въ Албания (Джавидъ пашония) и под.

ското, изхождайки „отъ интереса на българската нация“), предпочтително в това налагане да стане по възможност по-скоро:

- а) защото сега Турция вътрешно е слаба и сега създава и ще създава удобни моменти;
- б) защото сега тя военно не е сила, а по-нататъкъ има шансъ да се засилпи. *) докато България сега е сила военно, а по-нататъкъ почти няма шансъ или почти няма къде повече да се засилва външно военно отношение.

Скопие, Октомврий 1909 г.

Бължки отъ днешна дата.

Къмъ стр. 6. Когато се пишеха тъзи ипсма, турцитъ по бъха почнале да прилагатъ неуваженчия законъ за честитъ и законъ за разтурване на турските национални политически организации; тогава въ Македония нѣмаше воененъ съдъ, нѣмате въстанието въ Съверна Албания, нѣмаше обсѫржването и небивалата въ Хамидовото време никвишия въ Енидженско и въ Скопския край.

Къмъ стр. 22. Поведението, което наослѣдъкъ държатъ българските социалисти — широки и тѣсни — съсъ ногите резолюции-протести противъ варварствата на турцитъ въ Македония, не може да не възрадва спички македонски дѣйци. За да добие обаче истински, практиченъ смисълъ това тѣхно поведение, би трѣбало то да се доведе до логическия му край, а именно — открито и категорично да напишатъ за освободителна война. Защото, както е било до днесъ, тѣ сѫ изказвали само един голя благопожелания и прегости, а на практика сѫ биле най-добрите съюзници на Диоронца, най-добрите пропагандатори на дворцовата политика, която, както се знае отъ сѫщото тукъ и въ странство, се кърти сѣ около това: *каквото и да става, война да нѣма.* Въ това отношение слѣдъ социалистите най-добри пропагандатори на тая дворцова политика очевидно сѫ народници! А какъ би се намѣрилъ на тѣсно държавния глава, ако социалисти и народници се яватъ рѣзко настроени противъ него и по кардиналния въпросъ на външната политика, а по съмь по катрѣщата му политика!

